

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

מיכל צמח, מרים שיף, קרול פלדמן ויקותיאל צבע

המחקר השווה את מצבם של בוגרי השמות בקהילה לעומת בוגרי השמות חוץ-ביתיות בשורה של תפקודי חיים: השכלה, תעסוקה, מצב כלכלי, מצב משפחתי, עבריינות, וחזרה למערכת הרווחה. המדגם כלל 1,480 ילידי 1983. בדיקת מצבם בבגרות (בגיל 24-25) נערכה בשנת 2007. מצבם של הבוגרים נבחן על פי מידע שנמצא בבסיסי נתונים. ההשוואה בין שתי הקבוצות המרשמיות התבצעה לפני זיווג והתאמה בין הקבוצות במאפייני הרקע בשיטת PSM (Propensity Score Matching), ואחרי זיווג והתאמה.

אחרי זיווג והתאמה נמצא דמיון רב במצבם של בוגרי שני סוגי המסגרות במדדים שונים, וביניהם שיעור המורשעים ושיעור המסיימים 12 שנות לימוד; אך נמצאו גם הבדלים, כמו רמת ההכנסה, שיעור המועסקים, שיעור הזכאים לבגרות ושיעור החוזרים למערכת הרווחה. מרבית ההבדלים מצביעים על תפקוד טוב יותר של בוגרי ההשמות החוץ-ביתיות. ממצאי המחקר מראים כי מסגרות ההשמה החוץ-ביתיות עשויות לשמש מקום בטוח המאפשר לילד למידה, טיפול והתפתחות.

מילות מפתח: השמה חוץ-ביתית, מסגרות בקהילה, זיווג והתאמה (PSM), בגרות צעירה, ילדים בסיכון

מבוא

מערכות הרווחה בישראל מנסות למצוא את הדרך היעילה ביותר לסייע לילדים ובני נוער בסיכון. שתי החלופות המוצגות ומושוות במאמר הנוכחי הן: סיוע וטיפול בקהילה, שבה הילד נשאר בחיק משפחתו, לעומת הוצאתו למסגרת חוץ-ביתית-פנימייתית. צוות רב-מקצועי ב'ועדת תכנון טיפול' בלשכה המקומית לשירותים חברתיים בוחר בין החלופות. הצוות מורכב מנציגי גורמים שונים המטפלים במשפחה: שירותי הרווחה והחינוך ובריאות הנפש בקהילה (שמעוני ובנבנישתי, 2011).

המסגרות בקהילה נותנות מענה לבעיות של הילד ומשפחתו במקום המגורים ובתמיכת הקהילה, כדי לעזור להורים לענות על כלל הצרכים של הילד או המתבגר, ולאפשר את הישארותו בקהילה. לצד שירות זה קיימת מערכת השמה חוץ-ביתית, אשר מופעלת במקרים שבהם, על פי שיקול הדעת של 'ועדת תכנון טיפול', הילד זקוק להוצאה מהבית לפרק זמן קצר או ממושך, כאשר הישארותו במשפחה מסכנת אותו או

אינה מאפשרת את התפתחותו התקינה. מערכת ההשמה החוץ-ביתית נועדה לשמש מסגרת המעניקה לילד מענה חינוכי, שיקומי וטיפולי (שמעוני ובנבנישתי, 2011; Buehler, Orme, Post, & Patterson, 2000; Garrett, 2009). ההשקעה הכספית בהשמה חוץ-ביתית גבוהה לאין ערוך מההשמה במסגרות בקהילה. אפשר לאמוד את ההוצאה השנתית לילד בכל אחת מהחלופות על פי תקציבן השנתי ועל פי מספר הילדים אשר טופלו בכל אחת מהן. כך למשל בשנת 2000 טופלו בתוכניות שונות בקהילה 45,538 ילדים בעלות של 88 מיליון בקירוב, כלומר כ-2000 ש"ח לילד. באותה שנה טופלו כ-10,350 ילדים במסגרות חוץ-ביתיות בעלות כוללת של 502 מיליון בקירוב, כלומר 48,500 ש"ח לילד (זולפן ולוי, 2004).

לנוכח נתונים אלה והמדיניות העכשווית ('עם הפנים לקהילה'), המעודדת טיפול במסגרות בקהילה על פני סידור חוץ-ביתי (משרד הרווחה, 2004), נשאלת השאלה מהי החלופה הטיפולית היעילה ביותר עבור ילדים ונוער במצבי סיכון. כלומר, מהו השירות (פנימייה או מסגרות בקהילה) המקדם את הנעזרים בו בצורה טובה יותר. אפשר לחפש תשובות לשאלה חשובה זו בתיאוריה, כמו בתיאוריה אקולוגית-מערכתית (Bronfenbrenner, 1977, 1979, 1986) (ראו הסבר בהמשך) המתארת כיצד מערכות, דוגמת מסגרות בקהילה ומחוצה לה, ברמת המיקרו, עשויות להיות לעזר ולהביא להתפתחות תקינה של ילדים גם כאשר אחת המערכות החשובות ברמת המיקרו – המשפחה – מגלה קשיים בתפקוד.

תשובה נוספת לשאלת היעילות של שתי החלופות – מסגרות בקהילה או השמה חוץ-ביתית – יכולה להינתן ברמה אמפירית באמצעות השוואת מצבם של בוגרי פנימייה למצבם של בוגרי מסגרות בקהילה לאחר יציאתם לחיים עצמאיים. השוואה כזו עשויה להציב כמה אתגרים, וביניהם הקושי להגיע למדגמים גדולים ומייצגים או למדוד את מצבם של הבוגרים לאורך זמן, וכן קושי לשלוט במאפייני הרקע של הילדים שהוצאו למסגרות חוץ-ביתיות לעומת מאפייני הרקע של הילדים שהוכנסו למסגרות בקהילה, שכן אין מדובר בהקצאה מקרית למסגרות השונות. ההחלטה על מסגרת מסוימת נעשית לאחר שיקול דעת של ועדת 'תכנון טיפולי' הלוקחת בחשבון את מורכבות מצבו של הילד (Davidson-Arad, 2005).

שימוש במאגר נתונים של בוגרי המסגרות בשנתונים מסוימים פותר חלק מאתגרים אלה, בכך שהוא כולל את כלל בוגרי המסגרות השונות בשנתון מסוים ולא רק מדגם נוחות ואף לא מדגם מייצג של אותו שנתון, מאפשר בקרה על חלק ממשנתי הרקע, ומציג תיאור רחב ומקיף של מצב הבוגרים. המחקר המדווח במאמר הנוכחי הוא מחקר המשך למחקר של שמעוני ובנבנישתי (2011), הנשען אף הוא על קובצי נתונים של משרד הרווחה, שהועברו לעיבוד וניתוח בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס). אולם מחקרם של שמעוני ובנבנישתי עקב אחר בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות וקהילתיות עד הגיעם לגיל 19, ואילו המחקר הנוכחי עקב אחר מצבם עד הגיעם לגיל 24–25.

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

המאמר הנוכחי משווה את מצבם של צעירים בני 24–25 שהוצאו למסגרות חוץ-ביתיות בהיותם ילדים, למצבם של צעירים בני אותו גיל שהושמו בילדותם במסגרות לסיוע וטיפול בקהילה. נבחן דמיון ושוני בין שתי קבוצות אלה בכמה תפקודים ההולמים את תקופת הבגרות הצעירה: השכלה, תעסוקה, מעורבות בפלילים, מצב משפחתי וחזרה למערכת הרווחה. מצבם התפקודי של בוגרי המסגרות מוצג לאחר התאמה ביניהם במספר רב של מאפייני רקע, כפי שיוסבר בפרק השיטה. ממצאי המחקר עשויים לסייע לעובדים סוציאליים כמקור ידע נוסף שעליו יוכלו להסתמך בעת קבלת החלטות על הוצאה חוץ-ביתית לפנימיות או השארת הילד בקהילה, החלטות שלא אחת מתקבלות תוך אילוץ זמן ומדיניות, ועל פי היצע המענים הקיים, ולעתים מבטאות גם שחיקת עובדים (Font & Davidson-Arad & Benbenishty, 2016; Maguire-Jack, 2015; López, Flukeb, Benbenishty, & Knortha, 2015).

סקירת ספרות

מחקרים רבים עוסקים בילדים בסיכון, בשיעורם באוכלוסייה, בהשפעת הסיכון על התפתחותם, בטיפול אפשרי בהם ובמענים הניתנים להם בפועל.

ילדים ונוער בסיכון: שיעורם באוכלוסייה והשלכות התפתחותיות בטווח המידי והארוך ילד בסיכון הוא ילד אשר נמצא במצב שפוגע או שעלול לפגוע ביכולתו להשתלב באורח חיים תקין (פרידמן וקרני, 2007). מצבי הסיכון אשר בהם דרושה התערבות חיצונית הוגדרו בידי משרד הרווחה והוגדרו שוב בתוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון, כמצבים שבהם נפגע לפחות אחד מבין שבעה תחומי חיים: קיום פיזי, בריאות והתפתחות, השתייכות למשפחה (בעיות משפחתיות), למידה ורכישת מיומנויות, רווחה ובריאות נפשית, השתייכות והשתלבות חברתית, הגנה מפני אחרים והגנה מפני התנהגויות סיכון דוגמת התמכרויות, פעילות עבריינית ועוד (משרד הרווחה, 2012; סב־לאל וחסין, 2011).

מכלל ילדי ישראל מוגדרים 16.5% כילדים בסיכון. בשנת 2014 היו 443,500 ילדים מוכרים ללשכות הרווחה כילדים בסיכון, שהם 83% מכל הילדים שהיו מוכרים ללשכות הרווחה בשנה זו. מתוכם 10,968 ילדים הושמו במסגרות מחוץ למשפחתם ו-54,286 הושמו בתוכניות שונות בקהילה (לב שדה, בן שמחון וגורן, 2014). להימצאות ילדים במצב סיכון יש כמה השלכות מיידיות. בתחום הקוגניטיבי ההשלכות עלולות להיות כישלון בלימודים וקשיי ריכוז (אילון, 1999; Liang, Williams, & Siegel, 2006). בתחום הרגשי ההשלכות עלולות להיות הפרעות פוסט-

טראומתיות (PTSD) (Terr, 1991), הסתגרות רגשית, חוסר תקשורת ויכולת נמוכה לחוות רגשות (חאג'י-יחיא ולוגסי, 2008; Finzi, Har-Even, Shnit, & Weizman, 2008). יש גם השלכות התנהגותיות, כמו יכולת הסתגלות נמוכה לבית ספר, נטייה להרס עצמי, תוקפנות והרסנות כלפי חפצים או ילדים אחרים, מיומנויות חברתיות לקויות, חוסר מוטיבציה ופסיביות (אילון, 1999; פינצי-דוחן, שניט וויצמן, 1999; Liang et al., 2006). השלכות אלו עלולות להשפיע גם בבגרות ולהתבטא בקושי בתפקודים מרכזיים בחיים הבוגרים, כגון השכלה נמוכה (Buehler et al., 2000), נישואין מוקדמים, קשיי תפקוד משפחתי (Trickett, Noll, & Sansone, Dakroub, Putnam, 2011; Watson & Halford, 2010), קשיי תעסוקה (Pole, & Butler, 2005), מעורבות בעבריינות ופילילים (המועצה הלאומית לשלום הילד, Jonson-Reid & Barth, 2000; 2012; Smith, 2005), והסתייעות במערכת הרווחה (Yanos, Czaja, & Widom, 2010).

מענים לילדים בסיכון

מתוך ראיית הסכנה לעתידם ולרווחתם של ילדים אלה, בנה להם משרד הרווחה מענים משני סוגים: השמה במסגרות חוץ-ביתיות והשמה במסגרות בקהילה. השמות אלו הן דרכי התערבות אשר נועדו להקטין את מצבי הסיכון, ולהעניק לילדים תמיכה וסיוע בסביבתם הביתית או ב'סביבות חלופיות' – מקומות שבהם יוכלו לרכוש כלים ומיומנויות ולשקם במידת האפשר את תפקודם כבוגרים. את ההחלטה על תוכנית מסוימת מקבל צוות רב-מקצועי ב'ועדת תכנון טיפול' בלשכה המקומית לשירותים חברתיים, המורכבת מגורמים שונים המטפלים במשפחה (שמעוני ובנבנישתי, 2011). מערכת ההשמות החוץ-ביתיות מיועדת לילדים הזקוקים להוצאה מהבית לפרק זמן קצר או ארוך מסיבות הקשורות בילד עצמו או במשפחתו, אם הישארותו במשפחה מסכנת אותו או אינה מאפשרת את התפתחותו התקינה. החלטה זו נעשית בהסכמת הורי הילד או מכוח חוק הנוער (טיפול והשגחה) ה'תש"ך-1962 על ידי צו בית המשפט. פעמים רבות החלטה זו מתקבלת לאחר ניסיונות סיוע במסגרת הקהילה. מערכת ההשמות החוץ-ביתיות היא מסגרת המיועדת לתת מענה כולל – חינוכי, שיקומי וטיפולי, בהיקף שנתי מלא, ובכך מהווה תחליף משקם וסביבה עוטפת לילד הפגוע. שירותי ההשמה החוץ-ביתית כוללים שירותי אומנה (מסגרת משפחתית זמנית), מעונות משפחתיים וארבעה סוגי פנימיות: חינוכית, שיקומית, טיפולית, ופוסט-אשפוזית (שמעוני ובנבנישתי, 2011; Garrett, 2009; Buehler et al., 2000). המאמר הנוכחי מתמקד בפנימיות שיקומיות וטיפוליות. הוא אינו כולל פנימיות חינוכיות, חסות הנוער, פוסט-אשפוזיות ושירותי אומנה. בשנת 2014 שהו 7,476 ילדים במסגרות פנימיות שונות, ורובם (כ-5,500) שהו בפנימיות שיקומיות וטיפוליות (לב שדה ועמיתים, 2014).

מערך השירות בקהילה

לצד מענה ההשמה החוץ-ביתית קיים מערך השירות בקהילה, ובו: מסגרות טיפול קבוצתיות כגון מעונות-יום ומועדוניות, וכן תוכניות תומכות ומשקמות למשפחה, במקום המגורים ובתמיכת הקהילה, כדי לעזור להורים לענות על כלל הצרכים של הילד או המתבגר במסגרת משפחתו ולאפשר את שילובו בקהילה (משרד הרווחה, 2012א). החלטה על השמת ילד במסגרות בקהילה עשויה להתקבל מפני שכך אפשר לסייע לילד ולמשפחתו בקהילה, או מפני שההורים מתנגדים למענה חלופי מחוץ לקהילה. לעיתים, כאשר נראה שניסיון הסיוע בקהילה אינו עולה יפה, מכנסים גורמי הרווחה את ועדת תכנון טיפול בשנית, והוועדה שוקלת מענה חלופי אחר בקהילה או מחוצה לה. התוכניות הנבנות עבור הילד ומשפחתו בקהילה עשויות לסייע למשפחה ולילד בכמה תחומים, ולכלול כמה מענים משולבים למשפחה בעת ובעונה אחת, לדוגמה: תוכנית לחיזוק ולשיפור של דפוסי הורות במשפחה, ומענה טיפולי יומי במסגרת מעון יום לילד. תוכניות אחרות כוללות רק את הילד עצמו, כמו השמתו בפנימיית יום. התוכנית בקהילה נבנית על פי קשיי המשפחה, בקשותיה ושיקול הדעת של גורמי הרווחה (לב שדה ועמיתים, 2014), ולעתים בשל אילוצים שאינם קשורים בהכרח למצבו של הילד. כך אפשר ללמוד ממחקרים שנעשו על דרכי קבלת החלטות בוועדות תכנון טיפול Davidson-Arad & Benbenishty, 2016; Font & Maguire-Jack, 2015; López, et al., 2015).

הספרות המקצועית העוסקת בחשיבותו של מערך טיפול זה מציגה שורה של יתרונות על פני השמה חוץ-ביתית. בין היתרונות – היארותו של הילד במשפחתו ובסביבתו הטבעית, אפשרות לשמור על מסגרת המשפחה לאורך זמן, אפשרות להתאמת מענים שונים ומשלימים לבני המשפחה ומניעת סטיגמות (בן שלום ובר צורי, 2004; משרד הרווחה, 2012א,ב).

בעשור האחרון יישם משרד הרווחה את המדיניות 'עם הפנים לקהילה' (משרד הרווחה, 2004), המכוונת להרחבת המענים הקהילתיים ולצמצום המענים החוץ-ביתיים לילדים בסיכון (דולב, סבו-לאל, שמיד, ובר-ניר, 2008; חסין, צמח-מרום, בראנץ', דורי ווקנין, 2013). מדיניות זו התגבשה מתוך צמיחתן של תפיסות ואמונות בשדה המדיני והמקצועי בדבר חשיבות שהותו של הילד בחיק משפחתו וזכותו הבסיסית לגדול בה (כצנלסון, 2007; עטר, 2006). ואכן, מדיניות 'עם הפנים לקהילה' הביאה לעלייה במספר הילדים המקבלים מענים בקהילה לצד ירידה במספר ההשמות מחוצה לה; מספר הילדים המקבלים שירות בקהילה עלה מ-37,569 בשנת 2005 ל-54,286 בשנת 2014 (הנתונים מתייחסים בעיקר למעונות יום ולמסגרות של אחר הצהריים) (לב שדה ועמיתים, 2014).

עלויות המסגרות בקהילה נמוכות מן העלויות של מערך ההשמה החוץ-ביתי (55% לעומת 45% בהתאמה מתקציב השירות לילד ולנוער). כפי שצוין לעיל, יש פערים

ניכרים בעלויות החודשיות והשנתיות הממוצעות עבור ילד המופנה למסגרת בקהילה או מחוצה לה. פערים אלה נובעים מן הכיסוי המלא והמקיף הניתן במסגרות החוץ-ביתיות. כלומר, באותו סכום אפשר לתת מענה בקהילה למספר גדול יותר של ילדים מכפי שאפשר לתת במסגרות השמה חוץ-ביתיות (לב שדה ועמיתים, 2014; זולפן ולוי, 2004).

התיאוריה המערכתית-אקולוגית כמסגרת מושגית להבנת השפעות אפשריות של סביבות חלופיות להתפתחותם של ילדים בסיכון

התיאוריה המערכתית-אקולוגית (Ecological Systems Theory) מסבירה את התפתחותו של הפרט כתוצר של יחסי גומלין בינו לבין הסביבה (Bronfenbrenner, 1977, 1979). תיאוריה זו הציג לראשונה ברונפנברנר. הוא תיאר את סביבתו של הפרט כמורכבת מסדרה של מערכות המשולבות ביניהן ושונות ברמת קרבתן אליו (Bronfenbrenner, 1979). יחסי הגומלין המתקיימים בתוך המערכות וביניהן מעצבים את התפתחותו של הפרט ואת הסתגלותו לסביבה שבה הוא חי (Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000).

התיאוריה עוסקת בארבע מערכות בסביבת הפרט:

- (1) רמת המיקרו (micro) – הפעילות והקשרים הבין-אישיים של הפרט בסביבה נתונה. במקרה של ילדים בסיכון הנמצאים במסגרות שונות של מערכת הרווחה כוללת רמת המיקרו את מאפייני הרקע של הצעירים עצמם ואת הקשרים שהם מקיימים עם גורמים בסביבתם הקרובה, כמו הוריהם, או צוות הפנימייה, או המסגרת בקהילה.
- (2) רמת המזו (mezo) – מערכת הקשרים שבין סביבות שונות הקשורות ישירות לפרט, אך הפרט אינו שותף להן ישירות. במאמר הנוכחי היא כוללת את הקשרים שבין צוות הפנימייה ללשכת הרווחה או בין העובדת הסוציאלית ללשכת הרווחה למנהל מיזם בקהילה וכיוצא באלה.
- (3) רמת האקסו (exo) – (Bronfenbrenner, 1986) עוסקת בכל אותם גורמים שהפרט עצמו איננו מקיים קשרים ישירים עימם, אך יש להם השפעה עליו או על גורמים אחרים בסביבתו הישירה. אצל ילדים בסיכון הנמצאים במסגרות שונות של מערכת הרווחה. רמה זו עשויה לכלול מסגרות נוספות המטפלות במשפחתו הביולוגית, כמו מיזם 'נתיבים להורות', המכוון לשיקום דפוסי ההורות של הוריו.
- (4) רמת המאקרו (macro) היא הרחוקה ביותר מהפרט. הכוונה היא לדפוסים של אידיאולוגיה, אמונות וערכים, ומבנים חברתיים המאפיינים חברה או תרבות מסוימת (Bronfenbrenner, 1979). השפעות מאקרו אפשריות הן: ארץ מוצא, לאום, מגדר, מספר אחאים במשפחה, גיל הכניסה למסגרת, ואשכול חברתי-כלכלי (דירוג יישובים שפיתחה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2014). השפעות אלה

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

בוקרו ונוטרלו סטטיסטית במחקר הנוכחי, כדי לנסות לפקח ככל האפשר על השפעות אפשריות של רמת המאקרו על מצבם של בוגרי המסגרות בגיל הבגרות הצעירה. במחקר הנוכחי נעשה ניסיון לפקח ככל האפשר על ההשפעות האפשריות של רמת המאקרו על מצבם של בוגרי המסגרות בגיל הבגרות הצעירה.

תיאוריה זו ממלאת תפקיד חשוב בהבנת התפתחותם של ילדים, בני נוער ומבוגרים. פאלרטי וברטי (Palareti & Berti, 2009) הצביעו על כך שתיאוריה זו מתאימה במיוחד להערכת מצבם של ילדים בפנימיות, מפני שהיא מאפשרת לבחון מכלול של גורמים אצל הילד ובסביבתו הקשורים למצבו. ברונפברנר מוסיף בהקשר זה כי אומנם המשפחה היא הסביבה העיקרית שבה מתרחשת התפתחותו של הילד, אך גם לסביבות אחרות השפעה על התפתחות זו (Bronfenbrenner, 1986). המחקר הנוכחי מתבסס על התיאוריה המערכתית-אקולוגית ובוחר את תרומתו של מאפיין רקע אחד ברמת המיקרו – סוג ההשמה – לחייהם הבוגרים של ילדים בסיכון.

דמיון ושוני בין מצבם של בוגרים אשר טופלו כילדים במסגרות שונות (קהילתיות או חוץ-ביתיות)

רק מחקרים בודדים בחנו את מצבם של בוגרי מסגרות בקהילה לעומת בוגרי השמות חוץ-ביתיות. אחד ממחקריה של דוידזון ערד ועמיתיה כלל 91 ילדים, שלישי מהם (23 ילדים) הושמו במסגרות חוץ-ביתיות ושני שלישים נשארו בביתם וקיבלו סיוע בקהילה. נמצא כי איכות החיים של הילדים אשר הוצאתם נשקלה והם נשארו בביתם וזכו למענים בקהילה – לא השתפרה. לעומתם, ילדים אשר הושמו במסגרות חוץ-ביתיות הראו שיפור באיכות חייהם. השינויים כללו שיפור הביטחון העצמי, אפשרות למנוחה מלחצי היום-יום, בריאות נפשית טובה, שיפור הביטחון הפיזי והבריאות הפיזית, הגברת תחושת השייכות החברתית, ועוד (Davidson-Arad, 2005; Davidson-Arad, Englechin-Segal, & Wozner, 2003). עם זאת, מחקר מאוחר יותר של דוידזון-ערד ונברר-ביטון (Davidson-Arad & Navaro-Bitton, 2015) מצא דמיון בין שתי הקבוצות. מחקר זה בחן את החוסן הנפשי של ילדים אשר הושמו במסגרות: אומנה, השמה חוץ-ביתית והשמה במסגרות בקהילה. ממצאי המחקר מצביעים על דמיון בין המסגרות השונות ברמת החוסן של הילדים שגדלו בהן. דמיון בין הקבוצות נמצא גם במחקר אחר אשר השווה את רמת התקווה של הורים מסכנים, אשר ילדיהם הוצאו מבתיהם, לרמת התקווה של הורים מסכנים, אשר ילדיהם נשארו בביתם וקיבלו טיפול תומך בקהילה, אף שהיה מצופה כי רמת תקווה תהיה נמוכה יותר בקרב הורים אשר ילדיהם הוצאו מבתיהם (Davidson-Arad, Aram-Fichman, Bashan-Paz, Gingis, & Klein-Katz, 2013). אמנם במחקר זה לא נבחנו רמת התפקוד של הילדים, אך על פי

התיאוריה המערכתית-אקולוגית, מצב טוב יותר של ההורים יהיה קשור גם לתפקוד טוב יותר של ילדיהם. לפיכך, העדר הבדלים בתחושת התקווה עשוי לרמז גם על העדר הבדלים במצב הילדים.

לצד ממצאים אלה, המציגים בעיקר דמיון בין הקבוצות או מצב טוב יותר של הילדים אשר הושמו במסגרות החוץ-ביתיות, מוצא מחקרם של שמעוני ובנבנישתי (2011) כי מצבם של ילדים השוהים במסגרות בקהילה טוב יותר. מחקרם מצביע על הישגים לימודיים נמוכים יותר של ילדים המושמים מחוץ לביתם לעומת ילדים בני אותו גיל המטופלים בקהילה. ההישגים הנמוכים באו לידי ביטוי בשיעור נמוך יותר של זכאים לתעודת בגרות, הישגים נמוכים יותר במהלך הלימודים ובשיעורי נשירה גבוהים יותר מבית הספר. אפשר לשער כי ההבדלים בין ממצאי המחקרים נובעים מהשוני בגודל ובאופן הדגימה וכן בתפוקות שנמדדו. סדרת המחקרים של דוידזון ערד (Davidson-Arad, 2005) נערכה על מדגם קטן וסלקטיבי (91 ילדים) לעומת מחקרם של שמעוני ובנבנישתי (2011) שבחן את הישגיהם של כלל הילדים שהושמו (השמות חוץ-ביתיות או השמות בקהילה) באותו השנתון (14,527 ילדים). בנוסף, מחקרה של דוידזון ערד (Davidson-Arad, 2005) בחן איכות חיים של הילדים, ואילו שמעוני ובנבנישתי (2011) לא בחנו היבט זה. ולבסוף, איכות החיים של הילדים נבדקה במחקרה של דוידזון ערד (Davidson-Arad, 2005) באמצעות דיווח של העובדים הסוציאליים, אך אצל שמעוני ובנבנישתי (2011) נבדקו הישגי הילדים בפועל ולא על פי דיווח של גורם מקצועי כלשהו. ייתכן שהדמיון או השוני בין הילדים בשני סוגי ההשמות אינו מתבטא בכל המדדים, והוא קשור לסוג התוצרים הנמדדים ולאופן מדידתם. במחקרים שתוארו עד כה לא נמצא פירוט של התוכניות שנבחרו עבור הילדים אשר טופלו בקהילה. כלומר, לא ברור באלו מסגרות בקהילה שהו הילדים אשר לא הוצאו מביתם.

מחקרי מעקב אחר מצבם של הילדים המטופלים במסגרות בקהילה
בנוסף למחקרים הספורים שתוארו לעיל אשר השוו בין ילדי השמות חוץ-ביתיות לבין ילדים בסיכון אשר טופלו בקהילה, נבחנו גם תוכניות מקומיות וספציפיות בקהילה עבור ילדים בסיכון (בן רבי וחסיין, 2006; רבקיץ, 2009; רבקיץ וסומך, 2010). מחקרים אלה מתארים תוכניות המכוונות לחיזוק הקהילה בכלל והיחידות המשפחתיות בפרט באמצעות מענים שונים, אך אינם מציגים את מצבם של משתתפי התוכניות בבגרות, אלא בעיקר תוצאות לטווח קצר, כמו במחקרם של מקליי, כץ, דוידזון ערד ובן-אריה (McLeigh, Katz, Davidson-Arad, & Ben-Arieh, 2015), אשר מצא כי יישום תוכנית 'קהילה בטוחה' בדרום קרוליינה תרם להעלאת הביטחון העצמי של הילדים ולחיזוק החוסן המשפחתי וכן להעלאת המסוגלות ההורית בקהילה זו. ממצאי מחקרם של הווארד וברוקס-ג'ון (Howard & Brooks-Gunn, 2009) מציגים

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

קשר בין השתתפות משפחות בתוכנית ביקורי בית לבין כישורי הורות טובים יותר, איכות טובה יותר של הסביבה הביתית והתפתחות תקינה יותר של הילד. מחקר נוסף בחן תוכנית שירותי התערבות קהילתית בזמן משבר ומצא ירידה ניכרת בשיעור הילדים אשר הוצאו מביתם בקרב משתתפי התוכנית (Kirk & Griffith, 2008).

מצבם של בוגרי השמות חוץ-ביתיות

הספרות העוסקת במצבם של בוגרי התוכניות בקהילה היא מועטה, ואילו מצבם של בוגרי המסגרות החוץ-ביתיות נחקר רבות. ממחקרים אלה עולה, כי רבים מבוגרי המסגרות השונות חווים קשיים מסוגים שונים בעת יציאתם לחיים עצמאיים (Wade, 2008). במחקר הנוכחי נבחן תפקודם של בוגרי המסגרות החוץ-ביתיות בשורה של ממדים: השכלה, מצב כלכלי ותעסוקתי, מעורבות בעבריינות ופולילים, מצב משפחתי, וכן בחזרתם למערכת הרווחה. נציג כעת ממצאי מחקרים הנוגעים לתחומי תפקוד אלה.

השכלה – חלק הארי של ספרות המחקר בישראל ומחוצה לה מצביע על שיעור נמוך של יוצאי השמות חוץ-ביתיות הרוכשים השכלה על-יסודית (40% עד 50%), (כץ, 1988; שיף ובנבנישתי, 2003; McMillen; 1994; Cook, 2007; Cashmore & Paxman, 1999; Scannapieco, Schagrin, & Scannapieco, 1995; Weiner & Kupermintz, 2001). שיעורים אלה נמוכים באופן ניכר משיעור המסיימים 12 שנות לימוד באוכלוסייה הכללית (70% עד 80%) (כהן-מורנו, צבע, פלדמן ושיף, 2012). שיעור נמוך של מסיימי 12 שנות לימוד נמצא בשני מחקרים נוספים שנערכו בישראל: מחקר על בוגרי המשפחתונים באור שלום (כ-35% סיימו את לימודיהם) (Schiff & Benbenishty, 2006), ומחקרם המקיף של כהן-מורנו ועמיתים (2012) שנערך במסגרות חסות הנוער. במחקר זה נמצא כי 15% עד 30% סיימו 12 שנות לימוד. עם זאת, יש לזכור כי לשהים במסגרות חסות הנוער מאפייני סיכון רבים יותר מלשהים במסגרות שיקומיות או טיפוליות.

מעניין לציין כי ציפיותיהם של העומדים לסיים מסגרות חוץ-ביתיות עומדות בניגוד לתוצאות העולות מהמחקרים לעיל. אמנם הנתונים מצביעים על שיעור נמוך של מסיימי תיכון, אך 70% מהמתבגרים העומדים לקראת סיום המסגרת חושבים כי ישלימו את מבחני הבגרות וירכשו השכלה אקדמאית (Sulimani-Aidan, & Benbenishty, 2011). לדוגמה: שני מחקרים שנעשו בחו"ל מצאו ששיעור המסיימים תיכון בקרב בוגרי המסגרות החוץ-ביתיות גבוה מ-50% (Festinger, 1983; Pecora et al., 2005), שיעור של 55% עד 70%.

תעסוקה ומצב כלכלי של בוגרי המסגרות החוץ-ביתיות בבגרותם – מחקרים שנעשו בעולם מצאו כי יותר ממחצית מבוגרי ההשמה החוץ-ביתית מדווחים על רמת

הכנסה נמוכה ועל בעיות כלכליות קשות (Barth, 1990; McMillen & Tucker, 1999;). מחקרה של קלייר (Clare, 2006) בחן את מצבם של בוגרי השמות חוץ-ביתיות באוסטרליה ומצא בקרבם שיעורי אבטלה גבוהים, 50% עד 80%. מחקרם של קורטני ודורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) מציג מגמה דומה. מחקר זה נערך במערב התיכון בארצות-הברית בקרב 732 בוגרי מסגרות אומנה (במחקר הנוכחי נבדקו רק מסגרות חוץ-ביתיות פנימיות). שם נמצא כי שיעור המדווחים כי הכנסתם אינה מספקת לתשלום שכר דירה או משכנתא הוא כפול משיעור המדווחים כך באוכלוסייה הכללית.

גם מן המחקרים שנעשו בישראל עולה כי שיעור המועסקים בקרב בוגרי המסגרות החוץ-ביתיות נמוך מכלל המשק, וגם הכנסתם של בוגרי השמה חוץ-ביתית נמוכה מממוצע השכר במשק (גולן, שרעבי וונדר-שוורץ, 2000; Weiner & Kupermintz, 2001). *נתמכי רווחה* — מחקרים מעטים בלבד עוסקים בסוגיה זו, וגם הם מצביעים על שיעור גבוה יותר של נתמכים במערכות הרווחה בקרב יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות לעומת אחוז נתמכי הרווחה באוכלוסייה הכללית. ממצאי מחקרו של קוק (Cook, 1994) מציגים שיעורי היזקקות גבוהים בקרב אוכלוסייה זו לעומת האוכלוסייה הכללית. פסטינגר (Festinger, 1983) מצאה במחקרה כי כחמישית מבוגרי ההשמות החוץ-ביתיות נשענים על שירותי הרווחה (ללא השוואה לאוכלוסייה הכללית). כמו כן נמצא כי שהות ארוכה במסגרת אומנה מגדילה את הסיכויים לתלות במערכת הרווחה בחיים הבוגרים (Fallesen, 2013). לא ידוע לנו על מחקרים דומים שנעשו בישראל בקרב בוגרי פנימיות.

עבריינות — ממצאי המחקרים העוסקים בסוגיה זו בארץ ומחוצה לה מצביעים על שיעור עבריינות גבוה בקרב צעירים יוצאי השמות חוץ-ביתיות (כהן-מורנו ועמיתים, 2012). סיכוייהם של בוגרי השמה חוץ-ביתית (אומנה או פנימייה) להיות מעורבים בפלילים גבוה בהרבה משל צעירים בני גילם באוכלוסייה הכללית (שיף וקושר, 2005; Jonson-Reid & Dregan, Brown, & Armstrong, 2011; Barth, 2000). כך למשל, במחקר מעקב על בוגרי השמות חוץ-ביתיות שנערך בארצות-הברית נמצא כי שיעור גבוה מהם נעצרו לאחר גיל 18 בעקבות הסתבכות בפלילים (38% בקרב הנשים ו-64% בקרב הגברים). בנוסף נמצא כי 18% מכלל הנשים ו-43% מכלל הגברים יוצאי ההשמה החוץ-ביתית אף הורשעו בעברה כלשהי (Courtney, Dworsky, Lee, & Raap, 2010). זאת ועוד, במחקר מקיף שנעשה בישראל נמצא כי הסיכוי של יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות להיות בעלי תיק פלילי גבוה פי 3.3 מן הסיכוי של כלל האוכלוסייה באותו גיל (שמעוני ובנבנישתי, 2011).

הודות מוקדמת — נמצאת בשכיחות גבוהה יותר בקרב יוצאי השמות חוץ-ביתיות מאשר באוכלוסייה הכללית. ממצאים אלה עולים ממחקרים שנעשו בישראל ומחוצה לה (שמעוני ובנבנישתי, 2011; Festinger, 1983; McMillen & Tucker, 1999;).

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

(Stein, 2005). במחקר שעקב אחר בוגרי מסגרות חסות הנוער בני 24–25 בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בגילים זהים, מצאו כהן־מורנו ועמיתים (2012) ששיעור האימהות לילד אחד היה גבוה פי שניים בקרב בוגרות מסגרות חסות הנוער מאשר באוכלוסייה הכללית, וכי יותר משליש מהבנות השוהות במסגרות חסות הנוער עברו לפחות הפסקת היריון אחת. שמעוני ובנבנישתי (2011) מציגים נתונים דומים ומצביעים על שיעור גבוה פי חמש או שש של לידות והפלות בקרב נערות בוגרות מסגרות חוץ־ביתיות לעומת האוכלוסייה הכללית. גם במחקר שעקב אחר 47 בוגרי מסגרות חוץ־ביתיות באוסטרליה נמצא כי שיעור הבוגרים אשר הפכו להורים לפני גיל 20 גבוה בהרבה משיעורם באוכלוסייה הכללית (33% ו־2% בהתאמה) (Cashmore & Paxman, 2007).

שאלות המחקר

1. האם יש דמיון או שוני בין מצבם של בוגרי ההשמות החוץ־ביתיות לבין מצבם של בוגרי ההשמות בקהילה בתחומים הבאים: השכלה, תעסוקה ומצב כלכלי, מצב משפחתי, עבריינות ומעורבות בפלילים וחזרה למערכת הרווחה?
2. אם יש הבדלים, כמפורט בשאלה 1, האם הם נשמרים כאשר שתי הקבוצות מבוקרות על פני שורה של מאפייני רקע (בשיטה של זיווג והתאמה propensity score matching)?

המחקר

אוכלוסיית המחקר והמדגם

המדגם כלל 1480 בוגרי השמות שנולדו ב־1983, ובעת ביצוע המחקר היו בני 24 עד 25 ולכן כבר החלו בחיים עצמאיים. המדגם נבנה בשתי שיטות שונות. בשיטה הראשונה נכללו כל הילדים אשר דווחו בקובצי הנתונים שהעביר משרד הרווחה ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) וסווגו לשתי קבוצות המחקר: יוצאי מסגרות חוץ־ביתיות (993 משתתפים — שני שלישים מאוכלוסיית המחקר) ויוצאי מסגרות בקהילה (487 משתתפים — שלישי מאוכלוסיית המחקר). בשיטה השנייה נעשו זיווג והתאמה בין קבוצות המחקר. לכל ילד או בוגר במסגרת הקהילה הותאם ילד או בוגר שהיה במסגרת פנימייתית והיו לו מאפיינים דמוגרפיים דומים. הזיווג וההתאמה נעשו בעזרת פרוצדורת Propensity Score Matching (PSM) המתבססת על רגרסיות לוגיסטיות. בשיטה זו מנתה כל אחת מהקבוצות 487 משתתפים (לתיאור שיטה זו ראו כהן־מורנו ועמיתים, 2012).

מאפייני הרקע והמסגרת של משתתפי המחקר

לוח 1 מציג את מאפייני הרקע של אוכלוסיית המחקר. אפשר לראות כי שיעור הבנים גבוה משיעור הבנות בשני סוגי המסגרות, ובקרב בוגרי מסגרות בקהילה הפער בין המינים אף גבוה יותר (73.5% לעומת 26.5% בקהילה ו-53.9% ו-46.1% במסגרות חוץ-ביתיות בהתאמה). הערבים הם מיעוט, הן בכלל אוכלוסיית המחקר ובאופן בולט יותר בפנימיות. 4.5% בלבד מהילדים שהושמו בפנימייה היו ערבים. כשליש מהורי המשתתפים לא היו נשואים (גרופים, פרודים או אחר) לפני ההשמה או בשנים הראשונות לשהות הילדים במסגרת. שיעור ההורים אשר אינם נשואים בקרב יוצאי פנימיות גבוה יותר משיעורם בקרב יוצאי מסגרות בקהילה (35.6% בפנימיות ו-25.5% בקהילה). כ-80% ממשתתפי המחקר הם ילידי הארץ: 77.8% מהמושמים בקהילה ו-85.8% מהמושמים בפנימיות. ממצאי החלוקה לפי מעמד חברתי-כלכלי מצביעים על כך ששיעור די גבוה של הילדים השוהים במסגרות חוץ-ביתיות שונות באים ממעמד נמוך או בינוני-נמוך (39.0%).

לוח 1: מאפייני רקע ומסגרת של משתתפי המחקר

כלל אוכלוסיית המחקר (N=1,480)		פנימייה (N=993)		קהילה (N=487)		
%	n	%	n	%	n	
						מין הילד
60.3	893	53.9	535	73.5	358	ז
39.7	587	46.1	458	26.5	129	נ
						לאום
90.3	1,337	95.2	945	80.5	392	יהודי
9.5	140	4.5	45	19.5	95	ערבי
						מצב משפחתי לפני ההשמה
						או בזמן ההשמה
67.8	1,003	64.5	640	74.5	363	הורים נשואים
32.2	477	35.6	353	25.5	124	אחר
						נתוני עלייה
16.8	249	12.5	141	22.2	108	עולה
83.2	1,231	85.8	852	77.8	379	יליד הארץ
						מצב חברתי-כלכלי
6.8	100	5.8	58	8.6	42	נמוך
32.3	478	34.2	340	28.3	208	בינוני-נמוך
35.5	525	31.9	317	42.7	139	בינוני
24.9	369	27.4	272	19.9	97	בינוני-גבוה
0.3	5	0.4	4	0.2	1	גבוה

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

לוח 1 (המשך)

כלל אוכלוסיית המחקר (N = 1,480)		פנימייה (N = 993)		קהילה (N = 487)		
%	n	%	n	%	n	
גיל הכניסה למסגרת						
0.9	13	1.3	13	0	0	5-3
10.3	153	14.5	142	2.3	11	11-6
41.7	617	41.0	407	43.1	210	14-12
47.1	697	43.4	431	54.6	266	17-15
משך השהייה במסגרת (שנים)						
12.5	185	11.2	111	15.2	74	1-0
18.7	277	17.4	173	21.4	104	2-1
23.4	347	23.5	233	23.4	114	3-2
38.0	562	37.4	371	39.2	191	6-3
7.4	109	10.6	105	0.8	4	6 ויותר

מאפייני המסגרת של משתתפי המחקר הם טווח הגיל שבו הושמו הילדים במסגרות, ומשך שהותם במסגרות אלו. יש לציין כי שייכותם של משתתפי המחקר לסוג ההשמה – קהילה או פנימייה – נקבעה לפי השמתם האחרונה. לעתים הילדים עוברים בין המסגרות בתוך תקופת ההשמה. בלוח 1 אפשר לראות כי מרבית ההשמות נעשות בגיל 12 ומעלה (כ-90%). כ-40% (41.7%) מושמים בגיל חטיבת הביניים (גיל 12 עד 14), וכמחצית מהילדים (47.1%) מושמים בגיל תיכון. בגיל תיכון ההשמה השכיחה יותר היא השמה בקהילה (54.6% הושמו בקהילה ו-43.4% הושמו בפנימייה). כמחצית מהילדים (45.3%) הושמו במסגרות שלוש שנים לפחות (40.0% מהילדים שהושמו בקהילה ו-47.9% מהילדים שהושמו בפנימייה) שהו תקופת זמן זו במסגרת).

כלי המחקר

משתני המחקר נמדדו בעזרת מידע אשר נאסף מתוך קבצים מנהליים של משרד הרווחה ומתוך קבצים ממקורות אחרים הנמצאים בלמ"ס (קבצי הכנסות פרט, מסגרות והשמה: 2008 עד 2000; קובץ שירותי מבחן למבוגרים: 2009 עד 1996, ועוד). קבצים אלה אוגדו לקובץ אחד ועל פיו הוגדרו המשתנים התלויים והבלתי תלויים. המשתנים התלויים הם: השכלה, מצב תעסוקתי וכלכלי, מצב משפחתי, עבריינות ומעורבות בפלילים, וחזרה למערכת הרווחה.

השכלה נמדדה באמצעות קבצי חינוך והשכלה של הלמ"ס, שבהם הופיע המידע הבא: סיום 12 שנות לימוד – כן/לא; וזכאות לתעודת בגרות – כן/לא.

מצב כלכלי ותעסוקתי נבדק באמצעות נתונים מקבצי הכנסות פרט של מס הכנסה הנמצאים ברשות הלמ"ס ובהם מופיע המידע הבא: מצב תעסוקה – עובד (אפילו חלקית) – כן/לא בשנה האחרונה (2007); ובדיקת גובה השכר הממוצע לעובד בשנת 2007.

עבריינות ומעורבות בפלילים – נבדקו באמצעות קבצי נאשמים (מי שהוגש נגדו כתב אישום) במשטרת ישראל, 2000 עד 2008, וכן באמצעות קובץ שירות מבחן למבוגרים, 1996 עד 2009. בקבצים אלה נמצא המידע הבא: הרשעה בבגרות (18 עד 25) – כן/לא; ורישום בשירות מבחן למבוגרים – כן/לא.

חזרה למערכת הרווחה – נבדקה באמצעות רישום בקבצים מנהליים של משרד הרווחה: האם רשום בשנת 2007? כן/לא.

המשתנה הבלתי תלוי הוא סוג ההשמה.

סוג ההשמה – חוץ-ביתית או בקהילה – סווג על פי סוג ההשמה האחרון של כל משתתף כפי שנרשם בקבצים המנהליים של משרד הרווחה.

מאפייני רקע שעל פיהם נעשו זיווג והתאמה בין שתי קבוצות המחקר היו: מגדר (זכר או נקבה), לאום (יהודי או ערבי), מצב משפחתי של ההורים לפני ההשמה או בעת ההשמה (נשואים או אחר), נתוני מועד העלייה (לפני 1989 או אחרי 1990, אם רלוונטי), ארץ לידה (ישראל, מדינות חבר העמים, אתיופיה, אחר), מצב חברתי-כלכלי (נבנה על פי חלוקה של עשרת האשכולות החברתיים-כלכליים, שקבעה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2013) לחמש קבוצות: גבוה, בינוני-גבוה, בינוני, בינוני-נמוך ונמוך). הזיווג וההתאמה נעשו בשיטת (PSM) Propensity Score Matching, (Cosner-Berzin, 2008; Dehejia & Wahba, 2002).

איסוף הנתונים

המחקר קיבל אישורים מוועדת המחקר של משרד הרווחה ומוועדת האתיקה באוניברסיטה של החוקרות. במהלך ניתוח הנתונים הייתה הקפדה רבה על כללי האתיקה, וביניהם שמירה על האנונימיות של הנבדקים. צוות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הכין את קובצי הנתונים, ערך את ההתאמה המרבית בין שתי קבוצות ההשוואה והצליבם עם הקבצים השונים. לאחר מכן נמחקו מספרי הזיהוי כך שלא יתאפשר זיהויים של הנבדקים. את כל ניתוחי הנתונים ביצעה חוקרת בכירה מצוות הלמ"ס במחשבים הנמצאים במשרד הלמ"ס. לחוקרים האחרים לא הייתה גישה לנתוני המחקר. הם קיבלו רק פלט של ממצאי ההשוואה.

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

ניתוח הנתונים

ניתוח הנתונים נעשה בכמה שלבים. בשלב הראשון נעשו ניתוחים ברמה התיאורית על כל אחד מהמשתנים התלויים בכל אחד מסוגי המסגרת: קהילה ופנימייתיות. ההבדלים בין יוצאי המסגרות השונות נבחנו באמצעות מבחן χ^2 עבור קשרים בין משתנים הנמדדים על סולם שמי או סדר (לדוגמה: זכאות לבגרות, רישום בשירות מבחן למבוגרים ועוד) ובאמצעות מבחן t כאשר המשתנה היה רציף (לדוגמה: שכר המתבטא במספרים שקליים).

ניתוחים אלה בוצעו בשנית כאשר הקבוצות מזווגות. בשלב השלישי נערכו מבחני גרסיה לוגיסטית רב-משתנית בשיטת stepwise הבודקים את הקשר בין סוג המסגרת לבין מצב הבוגרים תוך בקרה על מאפייני רקע ומסגרת.

ממצאים

א. מצבם של יוצאי ההשמות בתקופת הבגרות הצעירה: השוואה בין קבוצות המחקר (לפני זיווג והתאמה ואחריהם)
 לוח 2 מציג את מצב ההשכלה בכלל אוכלוסיית המחקר ועל פי המסגרת שבה שהו, לפני זיווג והתאמה בין הקבוצות ואחריהם.

לוח 2: השכלה של בוגרי המסגרות (קהילתיות וחוקי-ביתיות)

אחרי זיווג והתאמה (PSM)						ללא זיווג והתאמה					
כלל אוכלוסיית המחקר (N=974)						כלל אוכלוסיית המחקר (N=1,480)					
		פנימייה (N=487)		קהילה (N=487)				פנימייה (N=993)		קהילה (N=487)	
%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
44.9	437	43.1	210	46.6	227	60.9	902	68.0***	675	46.6	227
4.5	44	7.4***	36	1.6	8	10.9	161	15.4***	153	1.6	8

*** p < .0001

בלוח 2 אפשר לראות כי שיעור מסיימי י"ב בכלל אוכלוסיית המחקר הוא 60.9% לפני זיווג והתאמה בין הקבוצות ו-44.9% אחריהם. אפשר לראות כי לפני הזיווג והתאמה יש פער גדול בין יוצאי מסגרות חוקי-ביתיות לבוגרי מסגרות בקהילה בסיום 12 שנות לימוד לטובת יוצאי הפנימייתיות. 68% מיוצאי הפנימייתיות לעומת 46.6% מיוצאי

מסגרות בקהילה ($\chi^2(1) = 62.66, p < .0001$) סיימו 12 שנות לימוד. לאחר הזיווג הפערים בין יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות לבוגרי מסגרות בקהילה מצטמצמים ואינם מובהקים: 43.1% מיוצאי פנימיות לעומת 46.6% מיוצאי מסגרות בקהילה סיימו 12 שנות לימוד ($\chi^2(1) = 1.20, p = .27$). אשר לזכאות לבגרות – הן לפני הזיווג וההתאמה והן אחריהם – שיעור הזכאים לבגרות בקרב יוצאי פנימיות גבוה יותר משיעור הזכאים לבגרות בקרב יוצאי מסגרות בקהילה (ללא זיווג והתאמה – 15.4% ו-1.6% בהתאמה, $\chi^2(1) = 63.86, p < .0001$; לאחר זיווג והתאמה – 7.4% ו-1.6% בהתאמה, $\chi^2(1) = 18.66, p < .001$).

המצב הכלכלי והתעסוקתי – אפשר לראות בלוח 3 כי שיעור בעלי הכנסה כלשהי בשנת 2007 היה 40%, וכי יש מגמה דומה בשני סוגי ההשוואות (לפני זיווג והתאמה ואחריהם). כלומר: שיעור הנמצאים במעגל התעסוקה גבוה יותר בקרב יוצאי פנימיות מאשר בקרב יוצאי מסגרות בקהילה (ללא זיווג והתאמה – 41.5% מיוצאי פנימיות לעומת 31.6% מיוצאי מסגרות בקהילה עבדו בשנה האחרונה, $\chi^2(1) = 18.52, p < .0001$). לאחר זיווג והתאמה – 48.7% ו-31.6% מיוצאי פנימיות ומסגרות בקהילה בהתאמה עבדו בשנה האחרונה ($\chi^2(1) = 29.44, p < .0001$). אך השכר הממוצע של יוצאי הפנימיות נמוך יותר מזה של יוצאי מסגרות בקהילה ($t(556) = 3.22, p < .01$). ללא זיווג והתאמה; $t(386) = 4.07, p < .01$.

חזרה למערכת הרווחה – לוח 3 מעלה כי קרוב למחצית (46.6%) מיוצאי המסגרות חוזרים למערכת הרווחה. עוד אפשר ללמוד מלוח זה כי שיעור החוזרים למערכת הרווחה בקרב יוצאי פנימיות גבוה קצת יותר מאשר בקרב יוצאי מסגרות בקהילה, בשני סוגי ההשוואות (ללא זיווג והתאמה – 48.1% מיוצאי פנימיות ו-42.1% מיוצאי מסגרות בקהילה חוזרים למערכת הרווחה ($\chi^2(1) = 4.80, p < 0.05$). לאחר זיווג והתאמה – 51.1% מיוצאי פנימיות ו-42.1% מיוצאי מסגרות בקהילה חוזרים למערכת הרווחה ($\chi^2(1) = 7.99, p < .01$).

מעורבות בפלילים – אפשר לראות בלוח 4 כי שיעור המורשעים בתקופת הבגרות (גיל 18 עד 25) בכלל אוכלוסיית המחקר הוא 11.8%. כמו כן, לפני הזיווג וההתאמה שיעור המעורבים בפלילים בקרב יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות היה נמוך משיעור זה בקרב יוצאי המסגרות בקהילה (14.4% ו-27.1% בהתאמה, $\chi^2(1) = 34.86, p < .0001$), אך לאחר זיווג והתאמה בין הקבוצות שיעור המעורבים בפלילים כמעט זהה (27.5% ו-27.1%, $\chi^2(1) = 0.02, p = 0.88$). אשר לשיעור הנמצאים בטיפול שירות מבחן מבוגרים – לפני זיווג והתאמה – 8.8% מיוצאי פנימיות ו-16.4% מיוצאי מסגרות בקהילה נמצאים בטיפול של שירות מבחן מבוגרים ($\chi^2(1) = 19.18, p < .0001$). לאחר זיווג והתאמה לא נמצאו הבדלים בין המסגרות ($\chi^2(1) = 0.12, p = 0.72$).

מיכל צמח, מרים שיף, קרול פלדמן ויקותיאל צבע

מצב אישי ומשפחתי – שיעור הבוגרים הנשואים גבוה יותר בקרב יוצאי פנימיות מאשר בקרב יוצאי מסגרות בקהילה בשני סוגי ההשוואות (ללא זיווג והתאמה – 41.2% מיוצאי פנימיות ו-26.7% מיוצאי מסגרות בקהילה נשואים, $\chi^2(1) = 25.83$; $p < .0001$; לאחר זיווג והתאמה – 35.3% מיוצאי פנימיות ו-26.7% מיוצאי מסגרות בקהילה נשואים ($\chi^2(1) = 8.46$, $p < .0001$). כשליש (32.4%) מכלל יוצאי המסגרות הם הורים לילד אחד לפחות. שיעור הבוגרים שהם הורים גבוה קצת יותר בקרב יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות (ללא זיווג והתאמה – ל-36.1% מיוצאי מסגרות חוץ-ביתיות ול-25.1% מיוצאי מסגרות בקהילה יש לפחות ילד אחד $\chi^2(1) = 18.05$, $p < .0001$; לאחר זיווג והתאמה – ל-31.03% מיוצאי מסגרות חוץ-ביתיות ול-25.0% מיוצאי מסגרות בקהילה יש לפחות ילד אחד ($\chi^2(1) = 4.28$, $p = .038$).

לוח 5: מצב אישי ומשפחתי של יוצאי המסגרות (קהילות וחוף-ביתיות) החלק הראשון: ללא זיווג והתאמה

ללא זיווג והתאמה					
כלל אוכלוסיית המחקר (N=1,480)		פנימייה (N=993)		קהילה (N=487)	
%	N	%	N	%	N
מצב משפחתי					
60.8	900	56.3	559	70.0***	341
36.4	539	41.2***	409	26.7	130
2.8	41	2.3	25	3.3	16
מספר הנבדקים שיש להם ילד אחד או יותר					
32.4	480	36.1***	358	25.1	122

החלק השני: אחרי זיווג והתאמה

אחרי זיווג והתאמה					
כלל אוכלוסיית המחקר (N=974)		פנימייה (N=487)		קהילה (N=487)	
%	N	%	N	%	N
מצב משפחתי					
66.5	648	63.0	307	70.0***	341
31.0	302	35.3***	172	26.7	130
2.5	24	1.6	8	3.3	16
מספר הנבדקים שיש להם ילד אחד או יותר					
28.0	273	31.0*	151	25.1	122

* $p < .05$ *** $p < .0001$

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

סיכום ההשוואה בין הקבוצות

ממצאי המחקר מצביעים על שוני בין בוגרי המסגרות השונות לפני זיווג והתאמה באופן כזה: שיעור גבוה יותר של זכאות לבגרות, של מסיימי 12 שנות לימוד, ושל מועסקים ונשואים, ושיעור נמוך יותר של מורשעים, בקרב בוגרי השמות חוץ-ביתיות לעומת בוגרי השמות בקהילה. ההכנסה השנתית של בוגרי מסגרות בקהילה הייתה גבוהה יותר. לאחר זיווג והתאמה התבטלו ההבדלים בין הקבוצות במסיימים 12 שנות לימוד ובמעורבים בפלילים, אך נותרו ההבדלים בשיעור הזכאים לבגרות, במספר המועסקים, במספר הנשואים וברמת ההכנסה. כלומר, גם לאחר זיווג והתאמה שיעור גבוה יותר של יוצאי השמות חוץ-ביתיות זכאי לבגרות, מועסק ונשוי, ורמת הכנסתו נמוכה יותר מזו של יוצאי מסגרות בקהילה.

ב. בחינת הקשר בין מאפייני המסגרת ומשתני רקע לבין מצבם של הבוגרים כיום: ניתוחים רב-משתניים

הקשר בין סוג המסגרת לבין משתני התפקוד בבגרות הצעירה נבחן גם לאחר בקרה על משתני רקע (לאום, מוצא, אשכול חברתי-כלכלי ומספר אחאים במשפחה) ולאחר זיווג והתאמה בין הקבוצות, כך שכל אחת מהקבוצות מנתה 487 משתתפים. הניתוחים כללו רגרסיה לוגיסטית בשיטת stepwise (רגרסיה בצעדים). המשתנים התלויים שנבחנו היו: השכלה, מצב כלכלי ומעורבות בפלילים, על פי ממד אחד עיקרי בכל אחד מהמשתנים. במודל זה לא נבדקו ממצאי המצב המשפחתי וחזרה למערכת הרווחה, מתוך הבנה שנתונים אלו עשויים להיות לוקים בחסר מכיוון שהם נתונים לשינויים גדולים יותר בגיל יותר מבוגר. עבור ניבוי רמת ההשכלה נבחר ממד 'סיום או אי סיום 12 שנות לימוד'. ניבוי המצב הכלכלי נבחן באמצעות 'הכנסה כלשהי בגיל הבגרות' וניבוי המעורבות בפלילים נבחן על פי קריטריון משותף הבודק את 'מספר ההרשעות ו/או ההפניות לשירות מבחן מבוגרים (בני 18 עד 25)'.¹

אפשר לראות על פי לוח 6, כי סוג המסגרת ניבא רק את המצב הכלכלי: השמה למסגרת קהילתית וגיל צעיר בעת הכניסה למסגרת השמה כלשהי, מנמיכים את הסיכויים להכנסה בשנות הבגרות. לא נמצאו הבדלים בין יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות לבין מסגרות בקהילה ברמת ההשכלה ובמידת המעורבות בפלילים לאחר שנעשתה בקרה על משתני הרקע. נדון כעת בכל אחד מהמשתנים התלויים.

השכלה — על פי לוח 6 לא נמצאו הבדלים ברמת ההשכלה בין יוצאי מסגרות בקהילה לבין יוצאי פנימיות. עם זאת, נמצא כי ככל שגיל הכניסה למסגרת עולה — עולים הסיכויים לסיים את חוק הלימודים. הסיכוי של יוצא מסגרות ממוצא ערבי לסיים 12 שנות לימוד הוא כרבע מסיכוייהם של יוצאי מסגרות ממוצא יהודי. סיכויי הבנים נמוכים בשליש מסיכויי הבנות לסיים 12 שנות לימוד.

מצב כלכלי — מהמוצג בלוח 6 אפשר לראות כי השמה למסגרת בקהילה

מיכל צמח, מרים שיף, קרול פלדמן ויקותיאל צבע

לוח 6. ניבוי השכלה, תעסוקה ומעורבות בפלילים על פי סוג המסגרת (קהילתית וחוג-ביתית) ומשך השהות בה, לאחר בקרה על משתני רקע: הרגסיה לוגיסטית בשיטת stepwise על קבוצות מזווגות

סוג המסגרת – קהילתית	לאום – ערבים	מגדר – בנים	משך השהות במסגרת	גיל הכניסה למסגרת	B (Estimate)	השכלה
****	-1.3720	-1.0810	0.3872	0.2899	B (Estimate)	
****	0.254	0.339	1.473	1.366	OR (Point Estimate)	
****	(.390 ,.165)	(.466 ,.247)	1.664 ,1.303)	(1.513 ,1.181)	(CI)	
-0.6309	****	****	****	-0.1895	רווח סמך	תעסוקה ומצב כלכלי
0.532	****	****	****	0.827	B (Estimate)	
(.694 ,.408)	****	****	****	(.884 ,.744)	OR (Point Estimate)	
					(CI)	
****	****	2.4049	-0.3503	****	רווח סמך	עבריינות ופלילים
****	****	11.07	0.705	****	B (Estimate)	
****	****	(19.859 ,6.178)	(.776 ,.640)	****	OR (Point Estimate)	
				****	(CI)	

המספרים המוצגים בלוח זה מצביעים על כושר ניבוי מובהק $p < .0001$. מקומות שבהם לא נמצאה מובהקות מסומנים בסדרה של כוכביות.

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

מורידה בכ-50% את הסיכויים להכנסה בכגרות. גם גיל צעיר בעת הכניסה למסגרת ההשמה מוריד את הסיכוי להכנסה בכגרות. מעורבות בפלילים – לא נמצא שלסוג המסגרת יש כושר ניכוי למעורבות בעבריינות בכגרות. עם זאת, נמצא שלמגדר (בנים) יש כושר ניכוי למעורבות בפלילים. סיכויי גברים יוצאי המסגרות למעורבות בפלילים גבוהים מסיכויי הבנות.

דיון

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את מצבם של בוגרי השמות בתפקודי חיים שונים בגיל הבגרות הצעירה. הילדים המושמים במסגרות חוץ-ביתיות נמצאים בסיכון גבוה יותר מהילדים המושמים במסגרות בקהילה (בן רבי וחסין, 2006; משרד הרווחה, 2012א; קדמן, 1999). המשותף לבוגרי השמות (קהילתיות וחוץ-ביתיות) הוא הצורך שלהם להתמודד עם משימות החיים הבוגרים במגוון התפקידים המצופים מהם (השכלה, תעסוקה ועוד) ללא עורך משפחתי (אברהם, דיניסמן וזעירא, 2012; בנבנישתי, 2007; Courtney & Dworsky, 2006; Stein, 2005; Stewart, Kum, Barth, & Duncan, 2014). מצבם של בוגרי השמות חוץ-ביתיות בישראל נחקר רבות בשנים האחרונות (בנבנישתי ושיף, 2003; גולן ועמיתים, 2002; כץ, 1988; כהן-מורנו ועמיתים, 2012; פינצ'דוֹתן ושרון-גרטי, 2010; שיף וקושר, 2005; Dinisman & Zeira, 2011; Dinisman, Zeira, Sulimani-Aidan & Benbenishty, 2013; Schiff & Benbenishty, 2011; Sulimani-Aidan & Benbenishty, 2006), אך חסרה מאוד ספרות מחקר על מצבם של בוגרי השמות בקהילה בכלל, ובפרט ספרות המשווה בינם לבין בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות.

השוואה בין מצבם של בוגרי השמות חוץ-ביתיות לבין בוגרי השמות בקהילה כדי לבחון הבדלים או דמיון ברמת התפקוד של בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות לעומת בוגרי מסגרות בקהילה, השוינו את מצבם של הבוגרים הצעירים בשורה של תחומים: השכלה, מצב כלכלי, מעורבות בפלילים, מצב משפחתי וחזרה למערכת הרווחה, פעם ללא התאמה בין שתי קבוצות אלה, ופעם לאחר התאמה ביניהן בכמה מאפייני רקע: מגדר, מוצא, לאום, מצב חברתי-כלכלי, ומצב משפחתי של הוריהם.

מהממצאים עולה שלפני ההתאמה בין הקבוצות במשתני הרקע, נראה שמצבם של בוגרי השמות חוץ-ביתיות טוב הרבה יותר ממצבם של בוגרי מסגרות בקהילה. אך לאחר ההתאמה נמצאו הבדלים בודדים בלבד, וחלק מהם גם נעלמו בניתוחים הרב-משתניים. לאחר זיווג והתאמה נמצא שיעור גבוה יותר של בוגרי השמות חוץ-ביתיות

הזכאים לתעודת בגרות אך לא של מסיימי 12 שנות לימוד. כמו כן נמצא שיעור גבוה יותר של מועסקים בקרב יוצאי השמות חוץ-ביתיות לעומת יוצאי מסגרות בקהילה. לגבי שכר: הסיכוי של יוצאי מסגרות בקהילה להימצא במעגל העבודה הוא חצי מזה של יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות, אך השכר הממוצע של מי שכן עובד – גבוה יותר בקרב יוצאי מסגרות בקהילה מאשר בקרב יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות. כמו כן, בקרב יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות נמצא שיעור גבוה יותר של נשואים, הורים לילד בגיל צעיר וחוזרים למערכת הרווחה.

הממצאים על מצבם התעסוקתי והכלכלי של יוצאי מסגרות חוץ-ביתיות מצביעים על שכר נמוך מזה של יוצאי מסגרות בקהילה לצד שיעור גבוה יותר של מועסקים. ממצאים אלה אפשר להסביר בפער הגדול בין שיעור הגברים בוגרי מסגרות בקהילה לעומת שיעור הגברים בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות (73.5% ו-53.9% בהתאמה). השכר הממוצע של נשים במשק נמוך יותר מהשכר הממוצע של גברים. לדוגמה: בטבלת השכר 12.46 בשנתון הסטטיסטי לישראל (למ"ס, 2014א) אפשר לראות כי ממוצע השכר הנמוך ביותר של הגברים בקרב העובדים הבלתי מקצועיים הוא 5,517 ש"ח לחודש, ואילו שכר הנשים המתאימות לפלח שוק זה הוא 3,317 ש"ח. תימוכין נוספים להסבר זה אפשר למצוא גם בניתוח המגדרי שערך מרכז 'אדווה' על הפערים בין המינים במשק (חסון ודגן-בוזגלו, 2013). המסמך מצביע על פערי שכר ניכרים לטובת גברים לעומת נשים בכל המדדים שנבדקו (שכר חציוני, שכר ברוטו, חלקיות העסקה, שכר פנסיוני וכן שיעור הגברים והנשים בקרב מקבלי השכר הנמוך). מכאן אפשר לשער כי שיעור גבוה של גברים בקרב בוגרי המסגרות בקהילה יכול להסביר שכר גבוה יותר.

הסבר אפשרי נוסף נובע מהממצא בדבר השיעור הגבוה יותר של זכאים לתעודת בגרות בקרב יוצאי השמות חוץ-ביתיות. ממצא זה עשוי לרמז על כך שבתקופה זו של חייהם, בוגרים אלה ממשיכים בלימודים ועל כן הכנסותיהם מעבודות (סטודנטאיליות, חלקיות, זמניות ועוד) נמוכות. לעומתם בוגרי השמות בקהילה, אשר מרביתם לא היו זכאים לתעודת בגרות, כפי הנראה אינם ממשיכים בלימודים על-תיכוניים, ולפיכך הם פנויים יותר לעבוד בהיקף מלא ולהתחייב לעבודות קבועות ששכרן גבוה יותר.

רמת המוכנות ליציאה לחיים עצמאיים של בוגרי השמות חוץ-ביתיות עשויה אף היא להסביר פערי שכר. זעירא ובנבנישתי (Zeira & Benbenishti, 2011) בדקו את רמת המוכנות של בוגרי כפרי הנוער. רמת המוכנות נבדקה באמצעות שאלון שמילאו בני הנוער לקראת עזיבתם את המסגרת. השאלון כלל שאלות הקשורות למוכנות בכמה תחומי חיים עתידיים: השכלה, צבא, תעסוקה, מגורים, התנהלות פיננסית, בריאות, יחסים בין-אישיים ועוד. ממצאי המחקר הצביעו על רמת מוכנות נמוכה בכמה תחומים. כך למשל, יותר מ-60% העריכו כי אינם מסוגלים לקבל תעודת בגרות או להמשיך ללימודים גבוהים. כ-30% מהם ציינו כי אינם יודעים כיצד להימנע מחברה רעה וכ-40% מהם דיווחו כי אינם יודעים כיצד לפנות לעזרה כשיזדקקו לה. אפשר

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

לשער כי המוכנות הנמוכה, ובין היתר חוסר ידע על אפשרויות חיפוש יעילות אחר הכנסה טובה וקבועה (כ-20% ממשתפי המחקר) והערכות אישיות לגבי אי-יכולת להצליח בעבודה (כ-20% ממשתפי המחקר) עלול להביא לכך שהבוגרים יכוונו עצמם למקצועות נמוכי הכנסות.

דמיון בין בוגרי מסגרות הרווחה (קהילתיות וחוף-ביתיות)

קרוב למחצית מיוצאי המסגרות חוזרים למערכת הרווחה, ויותר מכך מיוצאי פנימיות. ממצא זה עשוי להתאים לתיאוריה של גופמן (Goffman, 1961) בדבר התלות בדפוס החיים של המסגרת, הנוצרת משהות במוסד טיפולי והחזרה הנצפית למערכת הרווחה. לדבריו, שהות ממושכת עשויה לערער את הזהות העצמית של המטופל וליצור דפוסי תלות בצוות ובמרכיבים שונים בטיפול המוסדי. הסבר נוסף הוא שמצבם של יוצאי הפנימיות היה חמור יותר מלכתחילה מבחינת קשיים במשפחות המוצא ובמידת הסיכון מאשר מצבם של בוגרי מסגרות בקהילה (יבלברג, 2013; משרד הרווחה, 2012א). לפיכך, האתגר שביצירת חוויה מתקנת, שגם תוציא את בוגר ההשמה ממערכת הרווחה, גדול הרבה יותר לגבי בוגרי השמות חוף-ביתיות מאשר לגבי יוצאי מסגרות בקהילה.

ממצאי המחקר הנוכחי באשר למצבם של בוגרי המסגרות בתחום המעורבות בפלילים אינם מעודדים. נמצא כי לאחר זיווג והתאמה כ-30% מבוגרים משני סוגי המסגרות מעורבים בפלילים. שיעור זה דומה לשיעורי העבריינות שנמצאו בקרב אוכלוסיות בסיכון בישראל ובעולם. כך למשל בסקר של מכון ברוקדייל על קבוצת נוער בסיכון השהה בקהילה נמצא כי 36% מעורבים באלימות וכ-18% מתוכם מדווחים על פעילות פלילית או עבריינית (כאהן-סטרבצ'ינסקי, דולב, ושמש, 1999). שיעורים דומים נמצאו בקרב בוגרי השמות חוף-ביתיות. למשל, ממצאי מחקרם של קורטני ועמיתיו (Courtney et al., 2010) מצביעים על 38% מהנשים ו-64% מהגברים, יוצאי השמות חוף-ביתיות, אשר נעצרו לאחר גיל 18. 18% מכלל הנשים ו-43% מכלל הגברים אף הורשעו בעברה.

הסבר אפשרי ושכיח לממצאים חמורים אלה מתייחס לרקע שממנו באו בוגרים אלה. מחקרים רבים מצביעים על קשר בין חשיפה למצבי סיכון בילדות – כגון מגורים בשכונות שבהן יש חשיפה לעבריינות, לאלימות ולסמים, תנאים כלכליים ירודים, ובעיות משפחתיות וחברתיות – לבין התנהגויות עברייניות בבגרות (Moffitt, 2006; U.S. Census Bureau, 2000; Wilson, Syme, Boyce, Battistich, & Selvin, 2005). כשהם יוצאים אל מציאות חיים מורכבת ותובענית, ללא סיוע ותמיכה וכלים מתאימים, הם עלולים להרגיש חסרי אונים ולחזור ל'פתרונות' ולדפוסים המוכרים להם מהעבר ולעתים גם לסביבתם (כנבנישתי וזעירא, 2008; Stein, 2006). אמנם קובעי המדיניות מודעים לצורך בהקלה על שלב המעבר לחיים עצמאיים כבוגרים

צעירים, ואף פותחו כמה תוכניות המכוונות לתת מענה, תמיכה וליווי בשלב משברי זה, אך תוכניות אלה אינן מכסות את כלל הצרכים ואת כלל אוכלוסיית בוגרי המסגרות (בבנישתי, 2008). יש להרחיב מענים אלה כך שכלל בוגרי מסגרות הרווחה יוכלו לצאת כשווים לבני גילם אל הזדמנויות החיים, ולהשתחרר ממצייאות החיים שנולדו בה.

סיכום

המאמר הנוכחי מתאר מחקר אשר השווה בין מצבם של בוגרי פנימיות למצב בוגרי מסגרות לילדים בסיכון בקהילה. ממצאי המחקר מצביעים על דמיון בין בוגרי המסגרות במדדים שונים, וביניהם שיעור המורשעים ושיעור המסיימים 12 שנות לימוד, וגם על שוני במדדים, כגון רמת ההכנסה, שיעור המועסקים, שיעור הזכאים לבגרות, שיעור החוזרים למערכת הרווחה ושיעור הנשואים וההורים. על אף חשיבות המחקר, יש בו מגבלות ניכרות.

מגבלות המחקר והמלצות למחקרים עתידיים

המחקר הנוכחי התבסס על ניתוח נתונים משני של כמה קבצים מנהליים אשר נמסרו ממשרד הרווחה ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה. החלוקה לסוג המסגרת שבה שהה הילד נעשתה על פי מקום השמתו האחרון. חלוקה זו אינה מאפשרת לדעת אם היו גם מעברים בין מסגרות ובאיזו תדירות. על פי ספרות המחקר ריבוי מעברים קשור לעלייה בבעיות התנהגות ובעיות בהתקשרות (Newton, Litrownik, & Landsverk, 2000; Sroufe, 1990). נראה כי יש מקום לבחון במחקרי המשך את הקשר בין מספר המעברים בין המסגרות או המוסדות שהילד עשה בתקופת השמתו לבין תפקודיו כבוגר.

מגבלה שנייה נובעת מההבדלים בין קבוצות המחקר מלכתחילה. למרות המאמץ להתאים התאמה מרבית במדדים רבים בין שתי קבוצות ההשמה, עדיין נותרו הבדלים בין הקבוצות בממדים חשובים נוספים (מצבו הנפשי של הילד, מצבו החברתי, רמת התפקוד שלו בבית הספר, סוג המצוקה שחוה, ועוד). יש להניח כי ההחלטה להשיג ילד בקהילה דווקא התקבלה משום שמצבו היה טוב יותר מלכתחילה (בממדים של רמת התמיכה המשפחתית, רמת התפקוד הכללית של הילד ועוד), ולכן ניתנה לו אפשרות שיקום בקהילה ולא הוצעה לו מסגרת חלופית חוץ-ביתית. כלומר, אי אפשר להתייחס לשתי הקבוצות כאילו ההחלטה על המסגרת הייתה מקרית. עם זאת, אפשר לציין כי אף על פי שמצבם של המושמים בקהילה היה מלכתחילה

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

טוב יותר (לב שדה ועמיתים, 2014), הרי ממצאי המחקר הנוכחי מעלים כי בוגרי ההשמות בפנימייה הדביקו פערים בתחומים רבים, ולעיתים אף עלו בהישגיהם על בוגרי המסגרות בקהילה. תמיכה לכך אפשר למצוא בתיאוריה האקולוגית של ברונפברנר (Bronfenbrenner, 1977, 1979, 1986) המובאת לעיל, בדבר תרומתן הניכרת של מסגרות חלופיות להתפתחותם התקינה של הילדים.

מגבלה נוספת היא שהמחקר אינו מאפשר לומר כי סוג המסגרת הוא המשפיע על מצבם של הבוגרים, שכן עצם היציאה מהבית וההרחקה ממצב הסיכון, גם אם רק לחלק מהיום, עשויים להועיל, ללא קשר לסוג מסגרת שבה הושמו. מחקר־אורך שיבדוק את מצב הילדים בכניסה למסגרות השונות ויעקוב אחר מצבם אחת לשנה־שנתיים במשך השנה במסגרת ועם יציאתם ממנה, ובשנות בגרותם, יוכל לספק תמונה ברורה יותר על תרומת המסגרות השונות למצבם של הילדים ועל מידת האפקטיביות שלהן בטיפול בילדים בסיכון.

בנוסף לכך, קובץ הנתונים שעליו מבוסס המחקר הנוכחי מאפשר תיאור מצבם של יוצאי השמות חוץ־ביתיות עד הגיעם לגיל 25. מוצע להמשיך לעקוב אחר קבוצה זו גם בכגרות המאוחרת.

חשוב לציין כי לא נוכל לראות במחקר הנוכחי את השלכותיה של התוכנית 'עם הפנים לקהילה', אשר החלה לפעול בשנת 2004. הנבדקים במחקר הנוכחי הושמו במסגרותיהם בשנים שלפני יישום תוכנית זו, ועל כן לא הושפעו ממנה. אפשר לשער כי בתקופה שבה הושמו הנבדקים במחקר היו המענים הקהילתיים מפותחים פחות מכפי שהם כיום. על כן חשוב מאוד לערוך מחקר חוזר על אנשים אשר הושמו בשנים שבהן יושמה מדיניות זו, כדי לבחון את תוצאותיה.

למרות מגבלותיו, יש למחקר הנוכחי חשיבות יישומית.

השלכות על שדה הטיפול ועל המדיניות

ממצאי המחקר על תרומת מסגרת ההשמות החוץ־ביתיות מעודדים. הם מורים שמסגרות ההשמה החוץ־ביתיות עשויות לשמש מקום בטוח המאפשר לילד למידה, טיפול והתפתחות. יתרונה הניכר של מסגרת זו בכך שהיא עוטפת את הילד במשך היום כולו. כך היא יכולה לשמש שדה למידה טיפולי, אינטנסיבי, המאפשר גדילה והתפתחות לצד פיתוח כישורי חיים שונים. נראה שיש להיעזר ביתרונות אלה וגם לבנות מסגרות המשך, אשר יחד יספקו הכנה טובה ויעילה לילדים אלה כך שיוכלו להשתלב טוב יותר כבוגרים בחברה.

מקורות

- אברהם, ש., דיניסמן, ת. וזעירא, ע. (2012). בוגרי פנימיות חינוכיות בישראל: תפיסתם את הגורמים להצלחה והמעכבים הצלחה במעבר לחיים עצמאיים. חברה ורווחה, ל"ב (1), 9–37.
- אילון, ע. (1999). התעללות בילדים במשפחה (חוברת 9). ירושלים: מכון הנרייטה סאלד.
- בנבנישתי, ר. (2007). סקירת ספרות: צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ-ביתית, אתגרים ושירותים. קבוצת מחקר. בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- בנבנישתי, ר. (2008). הערכת תוכניות לבוגרים של מסגרות השמה חוץ-ביתית חסרי עורף משפחתי. דוח מסכם המוגש לקרן למפעלים מיוחדים של הביטוח הלאומי. אוניברסיטת בראיילן, בית הספר לעבודה סוציאלית על שם לואיס וגבי וייספלד.
- בנבנישתי, ר. וזעירא, ע. (2008). הערכת מידת השליטה של מתבגרים בהשמה חוץ-ביתית במיומנויות חיים וצורכיהם לקראת עזיבתם את המסגרת. מפגש לעבודה חינוכית, 28, 17–44.
- בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2003). מחקר מעקב אחר בוגרי "אור שלום" בגילאי 18 ומעלה — דו"ח מחקר. ירושלים: האוניברסיטה העברית, ביה"ס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית: קבוצת המחקר 'בריאות הנפש ורווחה של ילדים'.
- בן רבי, ד. וחסין, ט. (2006). פנימיות קהילתיות ופנימיות יום: דרכי עבודתן ומצב הילדים וההורים — סיכום שלוש שנות מחקר. <http://www.ashalim.org.il>.
- בן שלום, י. ובר צורי, ר. (2004). מדיניות רווחה לילדים ונוער. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- גולן, מ., שרעבי, ד. וונדר-שוורץ, מ. (2002). מחקר בוגרים כפר הילדים אס. או. אס "נרדים" ערד. דו"ח מחקר. תל-אביב: בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב, המרכז הבינתחומי ללימודי ילדים ונוער.
- דולב, ט., סבור-אלאל, ר., שמיד, ה. ובר-ניר, מ. (בהשתתפות בן רבי, ד. וטילקין, ר.) (2008). מדיניות "עם הפנים לקהילה" — מחקר הערכה. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) (2013). אפיון יחידות גיאוגרפיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה בשנת 2008. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) (2014). שנתון סטטיסטי לישראל. לוח 12.46. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- המועצה הלאומית לשלום הילד (2012). מגמות בשיעור הילדים נפגעי העבירה בישראל לעומת ארצות הברית. ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד, המרכז למחקר ופיתוח.
- זולפן, י. ולוי, ב. (2004). מסגרות הטיפול בילדים בסיכון, מסמך רקע לקראת דיון לציון 90 שנה לג'וינט. ירושלים: כנסת ישראל, אגף המחקר והמידע.
- חאג'י-יחיא, מ. ולוגסי, ר. (2008). התנסות בפגיעות בילדות והקשר שלה למצוקה פסיכולוגית ולאינטימיות בבגרות הצעירה. חברה ורווחה, כח (4), 411–440.
- חסין, י. ודגן-בוזגלו, נ. (2013). פערי שכר בין נשים וגברים במגזר הציבורי — ניתוח מגדרי של דו"ח הממונה על השכר במשרד האוצר לשנת 2011: נכתב במסגרת הפרויקט לצמצום פערי שכר מגדריים. תל-אביב: מרכז אדווה.
- חסין, ט., צמח-מרומ, ת., בראנץ', ב., דורי, י. ווקנין, י. (2013). השירות לילד ולנוער: נתונים על ילדים בפנימיות בשנת תשע"ב (2011–2012). ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- יבלברג, י. (2013). השמה חוץ-ביתית. נייר עמדה. פרדס חנה: מכון דר-עת.

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

- כאהן-סטרבצ'נסקי, פ., דולב, ט. ושמש, א. (1999). סקר מאפייני נוער בטיפול היחידות לקידום נוער. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- כהן-מורנו, ר., צבע, י., פלדמן, ק. ושיף, מ. (2012). מעקב על ילדים ובני נוער המצויים בטיפול רשות הסות הנוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- כץ, ק. (1988). אזרחים בוגרי "בני ברית": דו"ח מחקר מעקב אחרי בוגרי בית הילדים בני ברית. עבודת מוסמך. האוניברסיטה העברית.
- כצנלסון, ח. (2007). איכות חייהם של ילדים בסיכון שהוצאו מהבית לעומת ילדים בסיכון שהושארו בביתם על פי הערכת העובדים הסוציאליים ועל פי הערכת הורי הילדים. עבודת מוסמך. אוניברסיטת תל-אביב.
- לב שדה, ד., בן שמחון, מ. וגורן, ה. (2014). ילדים מלידה עד גיל 18 הרשומים במחלקות לשירותים חברתיים. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים — האגף לשירותים אישיים וחברתיים, השירות לילד ולנוער והאגף למחקר תכנון והכשרה.
- משרד הרווחה (2004). הוראות התע"ס 8.17 (25.8.2004): הוראות והודעות. מדינת ישראל: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- משרד הרווחה (2012). מסגרות ומענים לילדים ובני נוער <http://www.molsa.gov.il/MisradHarevacha/Youth/ChildrenAtKisa>
- משרד הרווחה (2012). סקירת השירותים החברתיים. <http://www.molsa.gov.il/communityinfo/researchhndevaluation/paes/reviewofsocialservicesin2012.aspx>
- סבול-אל, ר. וחסין, ט. (2011). מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- עטר, ש. (2006). מאפיינים של הילד, המשפחה והפנימייה כמנבאים תפקוד פסיכו-חברתי וחינוכי של ילדים ובני נוער בפנימיית שיקומיות ופוסט-אשפוזיות (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה). האוניברסיטה העברית בירושלים.
- פינצ'ידותן, ר., שניט ד. וויצמן, א. (1999). ילדים מוכים — פרופיל מאפיין וכלי אבחוני. חברה ורווחה, י"ט(4), 460–433.
- פינצ'ידותן, ר. ושרון-גרי, ר. (2010). צעירים בסיכון עם יציאתם לחיים עצמאיים: תרומתם של מאפייני התקשרות ותפיסת מסוגלות עצמית לבריאות נפשית ותפיסת עתיד. חברה ורווחה, ל(4)3, 452–423.
- פרידמן, א. וקרני, מ. (2007). ילדים בסיכון. הד הגן, 72(1), 106–109.
- קדמן, י. (1999). התעללות בילדים בישראל. המועצה לשלום הילד.
- רבקין, ד. (בהשתתפות: ס. שמעיה-ידגר, מ. שמש, ר. סבול-אל וי. שורק), (2009). הערכת מרכזי ילדים-הורים. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- רבקין, ד. וסומך, ס. (2010). תכנית "מעטפת", דו"ח הערכה. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- שיף, מ. ובנבנישתי, ר. (2003). מצבם של מתבגרים באומנה ותפיסת מוכנותם לחיים עצמאיים בתום השהות בה. דו"ח מחקר. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- שיף, מ. וקושר, ח. (2005). מחקר מעקב אחר בוגרי פנימיית "בית אפל" בגילאי 18 ומעלה. דו"ח מחקר. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- שמעוני, ע. ובנבנישתי, ר. (2011). ילדים נפגעי התעללות והזנחה ובמצבי סיכון ומצוקה השהים במסגרות חוץ-ביתיות ומטופלים בקהילה: רקע, מצב ותוצאות. ירושלים: מכון חרוב.
- Barth, R. (1990). On their own: The experiences of youth after foster care. *Child and Adolescent Social Work*, 7, 419–440. doi:10.1007/BF00756380
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513–531. doi: 10.1037/0003-066X.32.7.513
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context of human development: Research perspective. *Developmental Psychology*, 22, 723–742. doi: 10.1037/0012-1649.22.6.723
- Buehler, C., Orme, J. G., Post, J., & Patterson, D. A. (2000). The long-term correlates of family foster care. *Children and Youth Services Review*, 22, 595–625.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2007). *Longitudinal study of wards leaving care: Four to five years on*. Sydney, Australia: Social Policy Research Center, University of New South Wales.
- Clare, M. (2006). Personal reflections on needs and services for young people leaving care: From local to international to national (1996-2005). *Children Australia*, 31(3), 11–17. doi: 10.1017/S1035077200011184
- Cook, R. J. (1994). Are we helping foster care youth prepare for their future? *Children and Youth Services Review*, 16, 213–229.
- Cosner-Berzin, S. (2008). Difficulties in the transition to adulthood: Using propensity scoring to understand what makes foster youth vulnerable. *Social Service Review*, 82, 171–196. doi: 10.1086/588417
- Courtney, M. E., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the U.S.A. *Child and Family Social Work*, 11, 209–219. doi: 10.1111/j.1365-2206.2006.00433.x
- Courtney, M. E., Dworsky, A., Lee, J. S. L., & Raap, M. (2010). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at ages 23 and 24*. Chicago, IL: Chapin Hall Center, University of Chicago.
- Davidson-Arad, B. (2005). Fifteen-month follow-up of children at risk: Comparison of the quality of life of children removed from home and children remaining at home. *Children & Youth Services Review*, 27, 1–20. doi: 10.1016/j.chilyouth.2004.07.002
- Davidson-Arad, B., Aram-Fichman, R., Bashan-Paz, M., Gingis, R., & Klein-Katz, T. (2013). Comparison of hope of maltreating parents whose children were removed from home with those whose children were kept at home. *Children and Youth Services Review*, 35, 2040–2048. doi: 10.1016/j.chilyouth.2013.09.011
- Davidson-Arad, B., & Benbenishty, R. (2016). Child welfare attitudes, risk assessments, and intervention recommendations: The role of professional expertise. *British Journal of Social Work*, 46, 186–203. doi:10.1093/bjsw/bcu110
- Davidson-Arad, B., Englechin-Segal, D., & Wozner, Y. (2003). Short term follow-up of children at risk: Comparison of the quality of life of children removed from home and children remaining at home. *Child Abuse & Neglect*, 27, 733–750. doi: 10.1016/S0145-2134(03)00113-3
- Davidson-Arad, B., & Navaro-Bitton, I. (2015). Resilience among adolescents in foster care. *Children and Youth Services Review*, 59, 63–70. doi: 10.1016/j.chilyouth.2015.09.023
- Dehejia, R. H., & Wahba, S. (2002). Propensity score-matching methods for nonexperimental causal studies. *The Review of Economics and Statistics*, 84, 151–161. doi: 10.3386/w6829
- Dinisman, T., & Zeira, A. (2011). The contribution of individual, social support and institutional characteristics to perceived readiness to leave care in Israel: An ecological perspective. *British Journal of Social Work*, 41, 1442–1458. doi: 10.1093/bjsw/bcr034

- Dinisman, T., Zeira, A., Sulimani-Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2013). The subjective well-being of young people aging out of care. *Children and Youth Services Review*, *35*, 1705–1711. doi:10.1016/j.chilyouth.2013.07.011
- Dregan, A., Brown, J., & Armstrong, D. (2011). Do adult emotional and behavioural outcomes vary as a function of diverse childhood experiences of the public care system? *Psychological Medicine*, *41*, 2213–2220. doi: 10.1017/S0033291711000274
- Fallesen, P. (2013). Time well spent: The duration of foster care and early adult labor market, educational, and health outcomes. *Journal of Adolescence* *36*, 1003–1011. doi: 10.1016/j.adolescence.2013.08.010
- Festinger, T. (1983). *No one ever asked us: A postscript to foster care*. New York, NY: Columbia University Press.
- Finzi, R., Har-Even, D., Shnit, D., & Weizman, A. (2002). Psychosocial characterization of physically abused children from low socioeconomic households in comparison to neglected and non-maltreated children. *Journal of Child and Family Studies*, *11*, 441–453. doi: 10.1023/A:1020983308496
- Font, S. A., & Maguire-Jack, K. (2015). Reprint of “Decision-making in child protective services: Influences at multiple levels of the social ecology”. *Child Abuse & Neglect*, *49*, 50–62. doi:10.1016/j.chiabu.2015.10.011
- Garrett, P. M. (2009). *“Transforming” children’s services?: Social work, neoliberalism and the “modern” world*. London, England: Open University Press.
- Goffman, E. (1961). *Asylums*. New York, NY: Doubleday.
- Howard, K. S., & Brooks-Gunn, J. (2009). The role of home-visiting programs in preventing child abuse and neglect. *The Future of Children*, *19*, 119–146.
- Jonson-Reid, M., & Barth, R. P. (2000). From placement to prison: The path to adolescent incarceration from child welfare supervised foster or group care. *Children and Youth Services Review*, *22*, 493–516. doi: 10.1016/S0190-7409(00)00100-6
- Kirk, R. S., & Griffith, D. P. (2008). Impact of intensive family preservation services on disproportionality of out-of-home placement of children of color in one state’s child welfare system. *Child Welfare*, *5*, 87–105.
- Liang, B., Williams, L. M., & Siegel, J. A. (2006). Relational outcomes of childhood sexual trauma in female survivors: A longitudinal study. *Journal of Interpersonal Violence*, *21*, 42–57. doi: 10.1177/0886260505281603
- López, M., Flukeb, J. D., Benbenishty, R., & Knortha, E. J. (2015). Commentary on decision-making and judgments in child maltreatment prevention and response: An overview. *Child Abuse & Neglect*, *49*, 1–11. doi: 10.1016/j.chiabu.2015.08.013
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, *71*, 543–562. doi: 10.1111/1467-8624.00164
- McLeigh, J. D., Katz, C., Davidson-Arad, B. & Ben-Arieh, A. (2015). The cultural adaptation of a community-based child maltreatment prevention initiative. *Family Process*, 1–15. doi: 10.1111/famp.12193.
- McMillen, J. C., & Tucker, J. (1999). The status of older adolescents at exit from out-of-home care. *Child Welfare*, *78*, 339–360.

- Moffitt, T. E. (2006). Life-course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In D. Cicchetti & D. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology* (pp. 570–598). New York, NY: Wiley.
- Newton, R. R., Litrownik, A. J., & Landsverk, J. A. (2000). Children and youth in foster care: Disentangling the relationship between problem behaviors and number of placements. *Child Abuse & Neglect, 24*, 1363–1374. doi: 10.1016/S0145-2134(00)00189-7
- Palareti, L., & Berti, C. (2009). Different ecological perspectives for evaluating residential care: Which window for the black box? *Children and Youth Services Review, 3*, 1080–1085. doi: 10.1016/j.chilyouth.2009.07.011
- Pecora, P. J., Kessler, R. C., Williams, J., O'Brien, K., Downs, A. C., English, D., White, J., Hiripi, E., White, C. R., Wiggins, T. & Holmes, K. E. (2005). *Improving family foster care: Findings from the Northwest foster care alumni study*. Seattle, WA: Casey Family Programs.
- Reilly, T. (2003). Transition from care: Status and outcomes of youth who age out foster care. *Child Welfare, 82*, 727–746.
- Sansone, R. A., Dakroub, H., Pole, M., & Butler, M. (2005). Childhood trauma and employment disability. *International Journal of Psychiatry in Medicine, 3*, 395–404. doi: 10.2190/3xur-1pwj-0dt3-bjff
- Scannapieco, M., Schagrin, J., & Scannapieco, T. (1995). Independent living programs: Do they make a difference?. *Child and Adolescent Social Work Journal, 12*, 381–389. doi: 10.1007/BF01876737
- Schiff, M., & Benbenishty, R. (2006). Functioning of Israeli group-homes alumni: Exploring gender differences and in-care correlates. *Children and Youth Services Review, 28*, 133–157. doi:10.1016/j.chilyouth.2005.02.010
- Smith, M. W. (2005). Childhood abuse and welfare use. *Review of Economics of the Household, 3*, 435–452. doi: 10.1007/s11150-005-4943-z.
- Sroufe, L. A. (1990). Considering normal and abnormal together: The essence of developmental psychology. *Development and Psychopathology, 2*, 335–347. doi: 10.1017/S0954579400005769
- Stein, M. (2005). Research review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work, 11*, 273–279. doi: 10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x.
- Stein, M. (2006). Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review, 28*, 422–434.
- Stewart, C. J., Kum, H. C., Barth, R.P., & Duncan, D. F. (2014). Former foster youth: Employment outcomes up to age 30. *Children and Youth Services Review, 36*, 220–229. doi: 10.1016/j.chilyouth.2013.11.024.
- Stovall-McClough, K. C., & Cloitre, M. (2006). Unresolved attachment, PTSD and dissociation in women with childhood abuse histories. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*, 219–228. doi: 10.1037/0022-006X.74.2.219
- Sulimani-Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2011). Future expectations of adolescents in residential care in Israel. *Children and Youth Services Review, 33*, 1134–1141. doi: 10.1016/j.chilyouth.2011.02.006.
- Terr, L. C. (1991). Childhood traumas: An outline and overview. *The American Journal of Psychiatry, 148*, 10–20. doi: 10.1176/foc.1.3.322

בוגרי מסגרות לילדים בסיכון: השוואה בין מסגרות קהילתיות לפנימייתיות

- Trickett, P., Noll, J. G., & Putnam, F. W. (2011). The impact of sexual abuse on female development: Lessons from a multigenerational, longitudinal research study. *Development and Psychopathology, 23*, 453-476. doi: 10.1017/S0954579411000174
- U.S. Census Bureau (2000). *United States census 2000*. Washington, DC: U.S. Department of Commerce.
- Wade, J. (2008). The ties that bind: Support from birth family and substitute families for young people leaving care. *British Journal of Social Work, 38*, 39-54. doi: 10.1093/bjsw/bcl342.
- Watson, B., & Halford, W. K. (2010). Classes of childhood sexual abuse and women's adult couple relationships. *Violence and Victims, 25*, 518-535. doi: 10.1007/s10567-010-0066-z.
- Weiner, A., & Kupermintz, H. (2001). Facing adulthood alone: The long-term impact of family break-up and infant institutions: A longitudinal study. *British Journal of Social Work, 31*, 213-234. doi: 10.1093/bjsw/31.2.213.
- Wilson, N., Syme, S. L., Boyce, W. T., Battistich, V. A., & Selvin, S. (2005). Adolescent alcohol, tobacco, and marijuana use: The influence of neighborhood disorder and hope. *American Journal of Health Promotion 20*, 11-19.
- Yanos, P. T., Czaja, S. J., & Widom, C. S. (2010). A prospective examination of service use by abused and neglected children followed up into adulthood. *Psychiatric Services, 61*, 796-802. doi: 10.1176/appi.ps.61.8.796.
- Zeira, A., & Benbenishty, R. (2011). Readiness for independent living of adolescents in youth villages in Israel. *Children and Youth Services Review 33*, 2461-2468. doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.018.

